

פרשת שופטים

צורת המלחמה באגרות מרדכי

מן המאמרים על מגילת אסתר

בפרשת שופטים אנו קוראים על בניית מערכת המתנהלת על פי סדרי הצדק והמשפט. בין הנושאים המרכזיים בפרשה, הם העמדת המלכות ועריכת המלחמה. התורה דורשת שהמלך יהיה כפוף למערכת המשפט ועל פיה ינהל את הממלכה; ולא רק את המערכת הפנימית של המדינה, אלא גם את המלחמות אותן הוא מנהל מול שאר עמים, שתתנהלנה על פי ערכי הצדק והמוסר. אחד הסיפורים בתנ"ך המתכתב עם האמור בפרשתנו, הוא סיפור המלחמה של מגילת אסתר בהובלת מרדכי היהודי. מרדכי היה משנה למלך, ומייצג בצורה כל שהיא את המלך בעם ישראל, והרבה יש ללמוד מצורת המלחמה עליה הוא שולח באגרותיו אל היהודים ברחבי העולם. ובמסגרת המאמר, ברצוננו לעמוד על נקודה אחת יסודית שיש לה שורש בפרשתנו, פרשת שופטים.

אגרות המן ואגרות מרדכי

כאשר לומדים את מגילת אסתר, ניתן לראות כיצד המגילה יוצרת הקבלה בין האגרות של המן בהוצאת הגזרה, לבין האגרות של מרדכי בביטול הגזרה, רק במהלך של היפוך; ואותן לשונות שנאמרו באגרות של המן, חוזרות ומוזכרות באגרות של מרדכי. אך דווקא מחמת הדמיון הרב שיש בין שתי האגרות, הרבה ניתן ללמוד דווקא מן ההבדלים שבכל זאת יש ביניהן. וכך ברצוננו לעשות כאן, ובעיקר לראות את ההבדל המהותי בין הרוע והקלקול של המן הרשע האגגי מזרע עמלק, לבין צורת המלחמה של בני ישראל בהובלת מרדכי. וכך נאמר בשתי האגרות:

אגרות המן	אגרות מרדכי
לְהַשְׁמִיד לְהַרְגַּ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנְּעֵר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שָׁנִים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לְבוֹז. (אסתר ג, יג)	אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל עִיר וָעִיר לְהִקָּהָל וּלְעַמֵּד עַל נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד וּלְהַרְגַּ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל חֵיל עַם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם טַף וְנָשִׁים וּשְׁלָלָם לְבוֹז. בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשָׁרוֹשׁ בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שָׁנִים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר. (אסתר ח, יא-יב)

לְהִקְהֵל וְלַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם

ותחילה עוד טרם ננתח את ההבדלים בין הכתוב בכל אחת מן האגרות, יש חילוק מהותי בין האגרות, שהמן באגרותיו **פתח** בהשמדת העם היהודי ללא סיבה, ואילו מרדכי רק בא **להגיב** לאגרות של המן. היהודים לא יצאו תחילה למלחמה, אלא היא נפתחה מולם והם מגיבים.

ובכך ניתן לראות, שבניגוד להמן הקורא בצורה חדה ברורה וישירה: "לְהַשְׁמִיד, לְהַרְגַּ, וּלְאַבֵּד, אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, מִנְּעָר וְעַד זָקֵן, טַף וְנָשִׁים, בְּיוֹם אֶחָד", לרצח מכוון של אנשים נשים וטף, מרדכי אינו קורא לרצח, הוא קורא להגנה. הוא אכן משתמש באותן לשונות של המן, אך מוסיף תחילה כמה מילים המכניסות את כל הסיפור לתוך הקשר אחר: "**לְהִקְהֵל וְלַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם** לְהַשְׁמִיד וְלְהַרְגַּ וּלְאַבֵּד וכו'", הוא קורא להגנה. מרדכי גם מדגיש: "אֶת כָּל חַיִּל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם", כי אין כאן אלא קריאה להתגונן ולהרוג רק את הגויים הצרים את בני ישראל.

ומתוך ההבנה הזאת, ניתן לראות הבדל נוסף. כי אמנם מרדכי משתמש כמעט בכל המילים של המן, הוא משמיט משפט אחד, את המשפט: "מִנְּעָר וְעַד זָקֵן". והטעם מבואר, שמילים אלה אין להן משמעות מלבד הרג אכזרי ללא גבולות, מה שכלל לא היה באגרות של מרדכי הקוראות לעמידה על הנפש והתגוננות. ובמובן עמוק יותר, נראה שהניגוד למשפט "מִנְּעָר וְעַד זָקֵן", הוא מה שכותב מרדכי: "אֶת כָּל חַיִּל עִם וּמְדִינָה". מרדכי אינו קורא להרוג את הנערים והזקנים, אלא רק את החיילים הצוררים. והרי החיילים היוצאים לצבא, הם בדיוק אלה שאינם נערים וזקנים.

ובכך יש אמירה משמעותית, שבניגוד להמן הקורא להשמיד את כל העם היהודי, ועל כן הוא אומר להרוג את כולם כולל האנשים המוחלשים שבחברה: "מִנְּעָר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים" בדומה לאמור בעמלק: "וַיִּזְנֹב בָּהֶם כָּל הַנַּחֲשָׁלִים אַחֲרָיָה" (דברים כה, יח), מרדכי אינו קורא להילחם בעם, אלא להשמיד רק את **החייל** הצרים עליהם. הוא עורך הבחנה בין העם והאזרחים לבין החיילים; את המערכת מולה יש מלחמה משמידים, אך לא את העם והאזרחים. ולהלן נבאר מה הכוונה ב"טַף וְנָשִׁים" האמורים גם באגרות של מרדכי. כשעמלק מגיעים לשלטון, הם עושים הרס, רצח והשמדה, וכשהעם היהודי מגיעים לשלטון, הם עורכים סדר ותיקון, מה שכולל גם תהליך של ביעור הרוע.

חַיִּל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם

ונראה לבאר את הדברים בבחינה מציאותית, שבכל עיר ומדינה שהיו בה יהודים, היו את האנשים הקבועים המתנכלים ליהודים ועושים להם צרות, ופעמים זה היה אף מתוך

המערכת של המדינה עצמה. והרי עם ישראל היו בגלות, מוחלשים, ונתונים לחסדי הגויים. כאשר מישהו היה קם עליהם וצורר אותם, לא היה להם כל כך דרך להגן על עצמם, והיו רק מייחלים שהצרה תעבור. אלו הם אותם: "חיל עם ומדינה הצרים אתם", אנשים קבועים שהיו תמיד מתנכלים ליהודים.

וכאן בא מרדכי באישורו של אחשורוש, וקורא לכל היהודים לצאת ולהתגונן מפני אותם צוררים. הם אמנם יצאו בפעולה אקטיבית להשמיד להרוג ולאבד את כל אותם צוררים, אך כל ההקשר הוא בתנועה של הגנה עצמית, לתקוף רק את אלה שתוקפים אותם תמיד, להשמיד אותם מעל פני האדמה, ושגם להבא אף אחד אחר לא יעז להתגרות בהם.

גם לפעולות של התגוננות יש כמה דרגות. אפשר רק למנוע את הפגיעה עצמה, וזו דרך אחת להתגונן. או אפשר גם להשיב מלחמה כאשר יש מי שקם לפגוע, וכך תהיה הרתעה. או פעמים אפשר לצאת למבצע כולל ולפתור את הבעיה מכול וכול. וכך נראה היה תוכן האגרות של מרדכי: "לְהַקְהֵל וְלַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד וְלַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל חֵיל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טַף וְנָשִׁים וְשָׁלָלָם לְבוֹז", ולפתור סופית את בעיית הצוררים. וכבר שאל אבן עזרא (אסתר ח, ז): "והנה די למרדכי ולישראל שינצלו, ולמה יהרגו עוד שונאיהם?".¹ אכן לפי המתבאר, בני ישראל משתמשים בסיפור הזה לא רק לקבל הצלה מקומית מן הגזירה כדרך שניצלו משאר גזירות בעתות הגלות, אלא לפתור את הבעיה מהשורש, ולהכריע את כל האויבים הצרים אותם. והרי בניגוד לשאר צרות שעברו על היהודים, ופעמים רבות נרדפו גם על ידי המלכויות בעצמם, בסיפור הזה יש לבני ישראל אור מיוחד בגלות, שהם הנמצאים בתפקיד הכי גבוה של המלכות ומנהיגים את העולם, וכעת, כאשר יש בעיות וצרות מצד הגויים, הם חותרים להילחם חזרה ולהתגונן כדרך שמלכות חזקה פועלת להגן על תושביה ולפתור את הבעיה משורשה. צורת ההנהגה הזו מורה על תנועה גאולית יותר מההנהגה הפשוטה של בני ישראל בגלות; והרי הסיפור של מגילת אסתר אכן הביא תחילת גאולת עם ישראל, ויש בו מניצני חזון אחרית הימים בהבאת מלכות ה' אל כל הבריה.

אלא שיש להקשות על דברינו, שהכתוב אומר מפורש: "לְהַשְׁמִיד וְלַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל חֵיל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טַף וְנָשִׁים וְשָׁלָלָם לְבוֹז"; היאך אנו אומרים שמרדכי לא

1 וכתב אבן עזרא: "רק לא יתכן שינצלו אם לא תעשה דת המלך". והיינו שזו הוכחה לדרכו בביאור הפסוקים, שלא היה אחשורוש יכול לבטל את האגרות הראשונות של המן, רק המציא תחבולה שמותר ליהודים להתגונן ולהילחם חזרה, ואלמלא כן לא היו היהודים יוצאים להילחם באויביהם. וראה בשני המאמרים הקודמים שהצענו מהלך אחר בביאור הפסוקים.

קרא להרוג אלא את החיילים הצוררים, והרי הוא קרא להרוג גם את הטף והנשים?²

הגזרה והתאריך

וטרם נציג את מה שנראה בעינינו לחדש ולפרש בפסוקים, יש לעמוד על שני הבדלים נוספים שאנו מוצאים בין האגרות של המן לאגרות של מרדכי. כי הנה באגרות של המן, גם הגזרה עצמה וגם התאריך בו היא תצא לפועל הכול כלול בפסוק אחד:

לְהִשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד, אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, מִנַּעַר וְעַד זָקֵן, טַף וְנָשִׁים, בְּיוֹם אֶחָד, בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר, וּשְׁלָלָם לְבוֹז. (אסתר ג, יג)

באגרות של מרדכי לעומת זאת, הם מחולקים לשני פסוקים, הגזרה עצמה בפסוק י"א, והתאריך בפסוק י"ב:

לְהִקָּהֵל וּלְעַמֹּד עַל נַפְשָׁם, לְהִשְׁמִיד וּלְהֲרֹג וּלְאַבֵּד, אֶת כָּל חֵיל עַם וּמְדִינָה הָצָרִים אֲתָם, טַף וְנָשִׁים, וּשְׁלָלָם לְבוֹז. (אסתר ח, יא)
בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ, בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר. (שם, יב)

הבדל נוסף, הוא במיקומו של המשפט: "וּשְׁלָלָם לְבוֹז". באגרות של המן הוא מופיע בסוף לאחר ציון התאריך, ובאגרות של מרדכי הוא מופיע בפסוק י"א יחד עם שאר ענייני הגזרה לפני ציון התאריך. וזהו לכאורה המיקום המתאים יותר למשפט הזה, מה שאף מעורר שאלה על האגרות של המן, מדוע לא סיים תחילה עם ענייני הגזרה ואחר כך ציין את התאריך?³

אכן נראה ששתי השאלות כרוכות זו בזו, ושתייהן מובילות לרעיון יסודי אחד: האם מצמידים את "טף ונשים ביום אחד" כמו שכתוב באגרות של המן, או מצמידים את: "טף ונשים ושללם לבוז" כמו שכתוב באגרות של מרדכי. ויש לכך השלכה משמעותית עמוקה גם לאגרות של המן וגם לאגרות של מרדכי, ונתחיל באגרות של המן. המן מצמיד יחד את: "טף ונשים ביום אחד", מפני שהתאריך הוא חלק מן הגזרה.

2 היה אולי ניתן לקרוא את הפסוק: "אֶת כָּל חֵיל עַם וּמְדִינָה הָצָרִים אֲתָם טַף וְנָשִׁים", דהיינו להרוג את הטף והנשים שהם בעצמם צרים אותם. אך פשטות הלשון 'טף ונשים', משמעה הטף והנשים החלשים הנמצאים בעורף.

3 ראה מהר"ל באור חדש ומלבי"ם שעמדו על הבדלים אלו בדרכם שלהם.

ואדרבה, כל נושא השלל הוא רק נספח לגזרה ונזרק לסוף.⁴ המן עסוק בהשמדה וברצח אכזרי. הוא רוצה לעשות את זה בצורה הכי אכזרית שיש: "לְהַשְׁמִיד לְהַרְג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנֶּעֶר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד", היפך מהאמור בתורה אפילו על בעלי החיים: "אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד" (ויקרא כב, כח). סדר הפסוק הוא, שתחילה הוא מזכיר את עצם הגזרה על ההשמדה והרצח ביום אחד, ובסוף לאחר הכול הוא מוסיף להזכיר גם את השלל.

טף ונשים ושלל לבוז

לא כן האגרות של מרדכי, הוא מצמיד יחד את: "טף ונשים ושלל לבוז", ודווקא את כל נושא התאריך הוא מעביר לפסוק נפרד. אצלו התאריך זה רק עניין נספח וטכני מתי הדבר יתקיים, אך אין לו שום קשר לעצם הגזרה. התאריך אם כן סודר בסוף, ואף נכתב בפסוק נפרד בפני עצמו, כי אין בו שום דבר מהותי להיות "ביום אחד".⁵

אך מלבד נושא התאריך, יש משמעות יסודית יותר במה שמרדכי חיבר יחד את: "טף ונשים ושלל לבוז", וזה מוביל אותנו חזרה אל השאלה שהקשינו מהריגת הטף והנשים. שהרי יש לשאול, האם באמת הרגו היהודים גם את הטף והנשים? אם נסתכל קדימה אל המשך המגילה, המגילה מתארת את היהודים הורגים באויביהם, אך אינה מזכירה כלל הריגת טף ונשים. וכנגד מה שנאמר להם: "לְהַקְהֵל וּלְעֲמֹד עַל נַפְשָׁם, לְהַשְׁמִיד וּלְהַרְג וּלְאַבֵּד, אֶת כָּל חַיִּל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם, טַף וְנָשִׁים, וּשְׁלָלָם לְבוֹז", אנו קוראים: "וְנִקְהְלוּ הַיְּהוּדִים בְּעֲרִיָּהֶם בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁירוּשׁ לְשַׁלַּח יָד בַּמִּבְקָשִׁי רָעָתָם וְכוּ'." ויכו היהודים בכל איביהם מכת חרב והרג ואבדון ויעשו בשנאיהם כרצונם" (אסתר ט, ב-ה). ושוב בהמשך המגילה, המגילה מסכמת: "וַיִּקְהְלוּ הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשָׁן גַּם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֶדֶר וַיַּהֲרֹגוּ בְּשׁוּשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ, וּבְבִזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם. וּשְׁאָר הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמְדִינֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהְלוּ וְעָמְדוּ עַל נַפְשָׁם וְנוֹחַ מְאִיבֵיהֶם וְהָרוּג בְּשִׁנְאֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁבָעִים אֶלֶף, וּבְבִזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם" (שם, טו-טז). והרי אנו רואים שהיהודים משכו ידיהם מלעשות כל שהותר להם, שהרי נאמר להם במפורש: "וּשְׁלָלָם לְבוֹז", ואילו בפועל נאמר פעמיים: "וּבְבִזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם". ועל כן יש מקום להניח שכך היה גם בעניין הטף והנשים, על אף שאין העניין מודגש במגילה כמו בעניין השלל.

4 נראה שלהמן השלל הוא לא נושא מול התאווה שלו לרצח, הוא אפילו מוכן לשלם עשרת אלפים כיכר כסף כדי להרוג את היהודים. השלל המוזכר בפסוק, זה אולי רק השוחד שיכול יעזור לו לעורר את הגויים לצאת ולהרוג את היהודים.

5 ובאמת לבסוף בשושן היו שני ימים של מלחמה.

אך יתירה מזו נראה לחדש, שגם מרדכי לא קרא באגרותיו להרוג את הטף והנשים. כאשר מרדכי שלח: "לְהִשָּׁמֵד וְלִהְרֹג וּלְאַבֵּד, אֶת כָּל חַיִּל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם, טֹף וְנָשִׁים, וְשָׁלָלָם לְבוֹז", ניתן לקרוא את המשפט באופן שהמילים "טף ונשים", אינן דבוקות למעלה: "לְהִשָּׁמֵד וְלִהְרֹג וּלְאַבֵּד וכו' טף ונשים", אלא הן דבוקות למטה: "טף ונשים וְשָׁלָלָם לְבוֹז"; והיינו שהביזה כוללת שלושה דברים: טף, נשים ושלל. מרדכי אמנם השתמש באותן מילים מהאגרות של המן, אך משך אותן למשמעות אחרת לגמרי. באגרות של המן, בגלל שהצמיד יחד את המילים "טף ונשים ביום אחד", והשליך את "וְשָׁלָלָם לְבוֹז" אל סוף הפסוק לאחר ציון התאריך, ממילא המילים "טף ונשים" חייבות להיקרות יחד עם האמור למעלה: "לְהִשָּׁמֵד וְלִהְרֹג וּלְאַבֵּד וכו' טף ונשים"; אך באגרות של מרדכי, מאחר והוא מצמיד יחד את "טף ונשים וְשָׁלָלָם לְבוֹז", אפשר לחלק את המשפט לשנים, החצי הראשון מדבר על הריגה: "לְהִשָּׁמֵד וְלִהְרֹג וּלְאַבֵּד, אֶת כָּל חַיִּל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם", והחצי השני מדבר על ביזה: "טף ונשים וְשָׁלָלָם לְבוֹז". מרדכי לא קורא להרוג את הטף והנשים, אלא רק נותן להם רשות לקחתם בביזה יחד עם השלל. ועתה, כאשר אנו קוראים בהמשך המגילה: "וּבִבְצָה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם", הרי המשפט הזה כולל את כל סוגי הביזה, גם את השלל וגם את הטף והנשים; היהודים לא יצאו אלא להרוג באויביהם ושונאיהם הקמים עליהם, ולא נגעו בשום דבר של ביזה. ואמנם שקריאה זו מיוחדת בפסוקים, ואף בטעמי המקרא אינה מתיישבת כל כך, מצאנו לה מקור בדברי אחד מן המפרשים. כי הנה בספר 'מגילת סתרים' לבעל התיבות, בביאורו לפרק ג' יש מהלך שלם בביאור כל העניין, ותוך דבריו הוא כותב את המשפט הבא:

ולכך באגרת הב' כתיב "טף ונשים ושללם לבוז" ביחד, שתיבת 'לבוז' קאי גם על טף ונשים, שנשותיהם ובנותיהם הפקר הוא להם. (מגילת סתרים אסתר ג, ח)⁶

ואמנם יש קושי מסוים לומר לשון 'ביזה' כלפי טף ונשים; והרי בשתי פעמים בתורה יש תיאור של לקיחת נשים וטף יחד עם הביזה, ובשתייהן התורה מוסיפה גם לשון 'שבי'. במעשה שמעון ולוי מתואר: "וְאֶת כָּל חַיִּלָּם וְאֶת כָּל טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיִּבְזּוּ, וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵית" (בראשית לד, כט), וכן במלחמת מדין: "וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת טַפָּם, וְאֶת כָּל בְּהֶמְתָּם וְאֶת כָּל מִקְנֵהם וְאֶת כָּל חַיִּלָּם בָּזְזוּ" (במדבר לא, ט). האם לשון 'ביזה' בלבד מתאימה כלפי טף ונשים?

אכן שוב נמצא שיש פרשה מפורשת בתורה, בה התורה משתמשת בלשון 'ביזה' גם כלפי הנשים, והיא בדיוק הפרשה המדברת על הלכות המלחמה בפרשת שופטים. וכך נאמר שם: "רַק הַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל שְׁלָלָהּ תִּבְזֹז לָהּ, וְאָכְלָתָּ אֶת שְׁלָל אִיבֶיהָ אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹהֶיהָ לָךְ" (דברים כ, יד). הנה בפסוק הזה לא מוזכרת לשון 'שבי' אלא רק 'ביזה', והיא אמורה גם על הטף והנשים. וכעת, כאשר אנו קוראים במגילה: "טף ונשים ושללם לבוז", הנה הלשון הזו תואמת את הלשון שבפרשת המלחמה.

פרשת מלחמה ומגילת אסתר

ועל פי זה נראה לחדש, שבאמת מגילת אסתר באה לקיים את האמור בפרשייה הזאת של דיני המלחמה, ואף נכתבה באופן המתכתב עם האמור בפרשת המלחמה. כי הנה בפרשה הזו יש חילוק בין מלחמת רשות עם שאר האומות, לבין מלחמת מצות מול שבעה עממין, ועיקר החילוק הוא בדין הנשים והטף. וכך נאמר בה:

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶנָּה וּפָתַחָהּ לָךְ וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לְמַסַּ וְעֲבָדוּךָ. וְאִם לֹא תַעֲנֶנָּה עִמָּהּ וְעָשְׂתָה עִמָּהּ מִלְחָמָה וְצָרָתָ עָלֶיהָ. וּנְתַנָּהּ ה' אֱלֹהֶיהָ בְּיָדְךָ וְהִפִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָהּ לְפִי חֶרֶב. רַק הַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל שְׁלָלָהּ תִּבְזֹז לָהּ, וְאָכְלָתָּ אֶת שְׁלָל אִיבֶיהָ אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹהֶיהָ לָךְ. כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הָרֹחֶק מִמָּךְ מֵאֹד אֲשֶׁר לֹא מֵעָרֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הֵנָּה. רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיהָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה לֹא תַחֲזִיק כָּל נֶשְׁמָה. כִּי הַחֶרֶם תַּחֲרִימֶם הַחַיִּי וְהָאָמְרִי הַכֹּנְעָנִי וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כָאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיהָ. לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכָל תּוֹעֲבוֹתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְחִטְּאתָם לָהּ אֱלֹהֵיכֶם. (דברים כ, י-יח)

בפרשה הזו, התורה באה בעיקר לתת את ההגבלות בדיני המלחמה כדי שלא תהא הריגה מופקרת, אשר תחילה צריך לפתוח בדברי שלום ולא לגשת ישר למלחמה, ורק אם אינה עונה בשלום אזי אפשר לצאת למלחמה.⁷ וגם כשיוצאים למלחמה, ברוב המלחמות מול שאר האומות, לאחר שנתנם ה' בידינו, אין מותר אלא להרוג את הזכרים. התורה אינה מחייבת להרוג את כל זכורה, אלא נותנת רשות להרוג את כל זכורה, ובעיקר מגבילה שלא להרוג את הנשים ואת הטף שאינם שותפים למלחמה. ויחד עם זאת התורה גם

7 ראה מאמרנו לפרשת דברים דברי שלום לאמר.

מאפשרת לקחת את השלל בביזה, אך אינה מחייבת זאת וכאשר אנו רואים במגילה. רק במלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק יש חיוב להרוג את כולם ולא להחיות נשמה; וגם בזה אין הדבר כל כך פשוט וכאשר הראינו במאמרנו לפרשת שופטים **עיון במלחמת שבעה עממין**. אך בשאר האומות אדרבה, הורגים את החיילים ומצילים את העם. וכן לשון הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמות (פ"ו ה"ד): "**והורגין כל הזכרים הגדולים** ובוזזין כל ממונם וטפם, **ואין הורגין אשה ולא קטן** שנאמר והנשים והטף - זה טף של זכרים". וצ"ע גדול מה הדין לגבי הזכרים הזקנים, שבפשטות מותר להורגם למרות שאינם יוצאי מלחמה.

ובזה חשוב להדגיש, שאין אנו מדברים על מציאות מעוותת בה האויבים משתמשים בנשים וטף כמגן אנושי, או על מקרים בהם הנשים והטף עצמם שותפים למלחמה, וכמו שקורה בארגוני הטרור הרצחניים; שאלו הן פעולות הרוע של עמלק, ואת עמלק נצטוונו למחות ולאבד זכרם מן העולם. אלא עיקר הפרשייה בתורה מדברת על מלחמה של עם מול עם כדרך המלחמות בעולם, ושם באה התורה עם ההגבלות בדיני המלחמה שתהיה המלחמה תחת סדרי המוסר וקריאת השלום בעולם.

גם המלחמה הזו של מגילת אסתר, על אף שהמן היה אגגי ומזרע עמלק, עיקר המלחמה לא הייתה דווקא מול זרע עמלק, ויש בה את דיני המלחמה מול שאר האומות.⁸ ואם כן, לא ניתן לומר שמרדכי קרא להרוג גם את הנשים ואת הטף, שזה לכאורה נגד פרשה מפורשת בתורה.⁹ ולפי דרכנו אדרבה, מרדכי קרא ליהודים לקיים את הפסוק הזה: "**רַק הַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל שְׁלָלָהּ תָּבֵז לָהּ**", ולא להרוג אלא "**אֶת כָּל חַיִּל עִם וּמִדִּינָה הַצָּרִים אֹתָם**" שהם הזכרים, ואילו "**טָף וְנָשִׁים וְשְׁלָלָם - לָבוֹז**",

8 הרמב"ם בפ"ה מהל' מלכים ה"א כותב: "אין המלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה. ואי זו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבעה עממין, ומלחמת עמלק, **ועזרת ישראל מצר שבא עליהן**. ואחר כך נלחם מלחמת הרשות, והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו". ולכאורה המלחמה במגילת אסתר היא מלחמת מצוה שהיא 'עזרת ישראל מצר שבא עליהן', ודומה למלחמת ז' עממין ומלחמת עמלק.

אכן נראה, שלא כתב כן הרמב"ם אלא לעניין ההלכה הזו בלבד, אימתי יוצא המלך למלחמה, אך לא לעניין החילוק בדין הנשים והטף שלגבי זה אין זו מלחמת מצוה. וכן מפורש בפ"ו ה"ד שהשמיט את סוג המלחמה הזו, וז"ל: "במה דברים אמורים **במלחמת הרשות שהיא עם שאר האומות, אבל שבעה עממין ועמלק** שלא השלימו אין מניחין מהן נשמה וכו'", ולא חילק אם זו מלחמה של עזרת ישראל מצר, כך שלגבי הדין הזה, למלחמה של מגילת אסתר יש גדר של מלחמת הרשות.

9 וכל מי שיפרש שמרדכי קרא להרוג גם נשים וטף [כמו שנראה בפשטות מטעמי המקרא], לכאורה יצטרך לומר כדרך הדרש, שמלחמה זו הייתה מלחמת עמלק, ועל העמלקים קרא מרדכי להרוג טף ונשים.

ממש כלשון הכתוב בפרשת שופטים.

ואחר שאנו רואים שהמלחמה במגילת אסתר מתכתבת עם פרשת דיני המלחמה, יש להראות עוד בהמשך המגילה, שגם הדין הראשון האמור בפרשה, לפתוח בדברי שלום, יש לו קיום מסוים במגילת אסתר. שהרי בסוף המגילה אסתר שולחת אגרות לכל היהודים: "דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאַמֶּת" (אסתר ט, ל), אשר אין ספק שהמילים האלה מהדהדות את הקריאה של משה רבינו לסיחון: "דְּבָרֵי שְׁלוֹם לְאֹמֶר" (דברים ב, כו). כך שאסתר מביאה את קיום תחילת הפרשה: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר הַלָּחֶם עָלֶיךָ וְקִרְאתָ אֵלֶיךָ לְשָׁלוֹם" (דברים כ, י), ומרדכי מביא את קיום המשך הפרשה: "וְאִם לֹא תִשָּׁלֵם עִמָּךְ וְעִשְׂתָּה עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצִרְתָּ עָלֶיךָ" (שם, יב). הרי המילים "וְצִרְתָּ עָלֶיךָ" מתכתבות עם: "כָּל חֵיל גַּם וּמְדִינָה הַצָּרִים אִתָּם". ובכך יש להוסיף, שגם לפסוק שביניהם: "וְהָיָה אִם שְׁלוֹם תִּעֲנֶנּוּ וּפְתַחְהָ לָךְ וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לְמַס וְעֶבְדוּךָ" (שם, יא) יש קיום במגילת אסתר, והוא בסוף המגילה בפסוק: "וַיֵּשֶׁם הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ מִסַּע הָאֶרֶץ וְאֵי הַיָּם" (אסתר י, א).¹⁰

טף ונשים בקריעת ים סוף

מן האגרות האלה של מרדכי אנו למדים, שגם כאשר אנו באים להילחם ולנקום מהאויבים, יש להבחין בין החיל הקם עלינו לבין העם עצמו. את החיילים אנו משמידים, ואילו עם העם אנו חותרים לעשות שלום. את הרעיון הזה יש למצוא בתורה גם בסיפור קריעת ים סוף, כאשר כמה פעמים אומר ה': "וְאֶכְבְּדָהּ בַּפָּרֶעָה וּבְכָל חֵילוֹ" (שמות יד, ד); הקב"ה הוציא רק את פרעה וחילו ממצרים להענישם ולהשמידם, אך עיקר האומה המצרים נשארה במצרים.

והרי בקריעת ים סוף הקב"ה העניש את מצרים במידה כנגד מידה כמו שאמר יתרו: "כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עָלֵיהֶם" (שמות יח, יא), וכשם שהמצרים לא הרגו אלא את הזכרים: "כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הִיאָרָה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבֵּת תַּחֲוִין" (שמות א, כב), כך גם העונש שלהם לא היה אלא לזכרים יוצאי הצבא. ולמרות זאת, על אף שהחטא של מצרים כלל את הטף כאשר השליכו את התינוקות אל היאור, העונש שלהם מאת ה' לא כלל את הטף אלא רק את החיילים. ובכך הראה ה' את ההנהגה הראויה בצורת המלחמה, שאין המלחמה ממוקדת אלא בחיילים הנלחמים, ולא בעם שבעורף. ועל האומה המצרית שנשארה במצרים נאמר: "וְאֶכְבְּדָהּ בַּפָּרֶעָה וּבְכָל חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'" (שמות יד, ד) וכאשר בארנו במאמנו לפרשת בשלח וידעו מצרים כי אני ה'.

10 וכוונתנו להרחיב על כך עוד בסוף המגילה. וראה מאמרנו לימי הפורים דברי שלום ואמת.

הסיפור של מגילת אסתר אינו רק סיפור כיצד ניצלו היהודים מן הגזירה של המן הרשע, אלא הוא כולל בתוכו גם קריאה יסודית בעולם היאך מנהלים מלחמות על פי ערכי המוסר, היפך מעשי הרוע והקלקול של עמלק, והוא מתבסס על הפרשיות השונות בתורת משה שאת חלקן זכינו להראות. ועוד בכוונתנו להרחיב כיצד הכול חוזר אחורה אל מלחמת המלכים של אברהם אבינו וקריאתו בעולם, ועל כך נלמד בע"ה בהמשך המגילה.

נערך ע"י הרב אליעזר רובנוביץ